

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ЛІЧИЛОК

Висвітлено французькі лічилки в лінгво-стилістичному аспекті, охарактеризовано їх жанрові й лексико-стилістичні особливості.

Ключові слова: ігровий фольклор, жанр, лічилка, лінгвостилістичний аналіз.

Актуальність статті визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на інтеграцію антропоцентричного, семіотичного та функціонального підходів до вивчення мови в цілому і пов'язаних із цим особливостей будови окремих різновидів текстів, зокрема фольклорно-поетичних. Аналіз текстів дитячих лічилок у структурному, семантичному і прагматичному аспектах актуальний, оскільки робить можливим розкриття специфіки цього типу тексту. **Мета** нашої роботи полягає у визначенні лінгвістичного статусу фольклорного віршованого тексту, у виявленні лексико-стилістичних особливостей дитячої лічилки. **Об'єктом дослідження** є текст дитячої лічилки. **Предметом дослідження** стали лексичні, стилістичні й композиційні особливості фольклорного віршованого тексту. **Матеріалом для дослідження** послуговували вилучені шляхом суцільного добору 1000 текстів дитячих лічилок, узятих зі збірок дитячої ігрової поезії та поезії для дітей, наявних у бібліотеці французького культурного центру в місті Києві, на сайтах мережі Інтернет.

Ігровий фольклор – найстійкіший і найбагатший різновид усної дитячої словесності, представлений сукупністю творів (ігрові пісні, заклички, жеребівки, лічилки, дражнилки, примовки тощо), які мають не самостійне значення, а є важливим компонентом складнішого утворення – гри [1, с. 175–194; 3, с. 63; 4, с. 47; 6, с. 12; 7, с. 148–152; 9, с. 201; 12, с. 22].

Довгий час у французькій фольклористиці такий різновид дитячої ігрової традиції не існував самостійно, не був віднесений до окремого літературного жанру. Одна з причин такого статусу лічилок – визначення самого поняття лічилки. Складність визначення поняття лічилка полягала в тому, що воно нерідко підмінювалося іншими термінами. У французькій лексикографії вживалося дев'ять алонімів лічилки: *comptine* n.f., *compte* n.m., *comptée* n.f., *dicton* n.m., *kyrielle* n.f., *rengaine* n.f., *refrain* n.m., *formulette* n.f. *d'élimination*. Ономазіологічний аналіз цього ряду слів свідчить, що названі алоніми в основному співвідносяться з тематикою самих текстів лічилок, розповсюджених і популярних в окремо взятих ареалах. Порівняльний аналіз змістової структури французького дієслова *compter* (від *lat. computare*)

– перерахувати, визначити кількість за допомогою рахунку [16, с. 247], українського *лічити* і російського *считать*, а також похідних іменників, відповідно – *comptine* n.f., *лічилка*, *считалка*, підтверджує той факт, що спільною в усіх визначеннях є згадка про рахункову, впорядкувальну забарвленість лічилки. Проте слід зазначити, що, на відміну від української, де поняття лічилка визначене як віршована форма, призначена безпосередньо для гри, для організації гри, яка застосовується в ході гри, у французькій мові термін *comptine* n.f. може позначати як організаційний матеріал для гри, так і власне дитячий вірш.

Ми взяли до уваги ознаки лічилки, виявлені іншими дослідниками, і, спираючись на власний аналіз текстів французьких дитячих лічилок, вважаємо за доцільне сформулювати наше розуміння лічилки як жанру поетичної народної творчості: дитяча лічилка – це невеликий за обсягом поетичний твір, що застосовується для справедливого розподілу ролей у грі, який має специфічну будову і містить настанову на виконання певної дії. Лічилки є результатом колективної творчості, оскільки їх передача від покоління до покоління здійснювалась, головне в усній формі. Дитяча лічилка відображає в реалії життя людини й усвідомлюється як адресантом, так і адресатом як правило поведінки, закон існування всередині дитячого колективу.

З огляду на неоднорідність текстового матеріалу, класифікація лічилок є складним явищем. Ми розділили весь лічилковий матеріал на дві групи – сюжетні та безсюжетні твори; кожна з цих груп розкладається, у свою чергу, на підгрупи, залежно від лексичного складу, композиційної будови, емоційно-звукової організації вірша [2, с. 98].

Сюжетні лічилки. 1. Переважна більшість лічилок належить текстам з персонажами-антропонімами (35,29% загальної кількості матеріалу – 270 текстів). Цей факт не дивний, оскільки мовна картина світу фольклорної поезики є системою уявлень про світ, побудованою за принципом антропоцентризму [9, с. 377], тобто зображення світу у фольклорних текстах відбувається у термінах людини.

Розподіл лічилок-антропонімів за тематичними підгрупами такий: 1) лічилки, сюжети яких стосуються сімейного кола людей – 11,48 % від загальної кількості лічилок-антропонімів: *Un petit poupon est venu au monde; il est venu trop tard, son papa le gronde...; Patte qui gratte, mon mari est ici...; Oh, maman, j'ai mal au coeur <...>*; 2) лічилки, персонажі яких – історичні постаті: *Alexandre le Grand, roi de Macédoine, avait un*

cheval nommé Bucéphale...; Charlemagne, le roi d'Espagne qui est dans une cabane...; Un jour Napoléon III, bête comme une oie...; 3) релігійні постаті: Mahomet, grand prophète du très grand Allah...; Jésus-Christ prépare les planches pour laisser passer les anges...; Geneviève de Paris, prête-moi tes souliers gris pour aller en Paradis... – 20,74 % кількості лічилок-антропонімів. Зазначимо, що ці лічилки не мають глибокого пізнавального значення, зокрема щодо історичних лічилок, – хронологія подій не дотримана. Швидше за все їх походження спричинене асоціаціями, які виникають у дитячій уяві в ході перегляду малюнків з підручників історії, релігійних картин чи магічних малюнків, які навіюють дитячій фантазії відповідні сюжетні перипетії; 4) тексти, що містять пряме згадування тієї чи іншої професії – 9,64 % кількості лічилок-антропонімів: Bonne fruitière, bonne rentière...; Le barbier de notre village nous rase bien le visage...; Chez l'épicier Godard il y avait une batterie...; 5) лічилки, сюжети яких розкривають драматичні перипетії життя – 14,81 % кількості лічилок-антропонімів: Un petit bonhomme dans un encrier qui battait sa femme...; Un deux trois quatre mon mari voulait me battre...; Bibi Lolo de Saint-Malo qui tue sa femme à coups de couteaux...; 6) лічилки, де дійовими особами є вигадані, казкові персонажі і представники різних націй та народностей – 27,04 % кількості лічилок-антропонімів: Polichinelle monte à l'échelle...; Petit Chinois de l'Indochine, si tu me chînes...; Une nègresse qui buvait du lait...; Une Française qui buvait du cacao...; 7) лічилки, сюжети яких пов'язані з виконанням кулінарно-гастрономічних дій – 3,33 % кількості лічилок-антропонімів: Je mange un oeuf, la moitié d'un boeuf...; En passant par la cuisine de Monsieur Porte-Farine j'ai vu qu'il rôtiissait trois dizaines de poulets...; 8) іронічні наслідки, дражнилки – 3,7 % кількості лічилок-антропонімів: Une jeune fille de quatre-vingt-dix ans en mangeant de la crème s'est cassé une dent... L'arithmétique est une mécanique qui donne la colique aux catholiques, le mal de dents aux protestants...; 9) алфавітні та діалогічні лічилки – 9,26 % кількості лічилок-антропонімів: A B C D la vieille Babbée E F G H elle a pris une hache; I J K L elle s'est coupé les ailes; M N O P elle s'est coupé le pied; Q R S T elle ne s'est pas découragée; U V X Y Z elle a eu des pieds aux ailes...

2. Лічилки з персонажами-зоонімами становлять 24,97 % від загальної кількості досліджуваного матеріалу, ці лічилки є найхарактернішим та найбагатшим компонентом лічилового репертуару дітей. За тематичними підгрупами лічилки з персонажами-зоонімами розподіляються так: 1) лічилки з дійовими особами

домашніми тваринами – 34,03% кількості лічилок-зоонімів: Cours, cours, petit cochon, tu n'es pas loin ...; Au clair de la lune trois petits lapins qui mangeaient des prunes comme trois coquins...; Un petit chien blanc porte à sa maman un petit panier...; A la queue leu leu, mon petit chat est bleu...2) лічилки, де персонажами виступають хижі та екзотичні тварини – 8,38 % кількості лічилок-зоонімів: Un loup passant par un désert, tout habillé de gris, de vert, leva la queue et puis chanta...; Un loup passant par un désert, ayant le trou de balle ouvert...; 3) лічилки, сюжети яких містять назви птахів, риб, рептилій та земноводних – 31,41 % кількості лічилок-зоонімів: Une tourterelle sur un mur qui picote des grains dures...; Co co co! Un coq fait cocorico!...; Une poule sur un mur qui picote du pain dur...; Une grenouille nouille nouille, qui se croyait belle belle belle...; 4) лічилки з персонажами-комахами: Les araignées, les araignées sortent le dimanche...; Un deux trois le roi des papillons en faisant sa barbe, s'est coupé l' menton...; Un pou et une puce qui jouaient aux cartes..., слимаками: un limaçon dans un flacon enfilait sa culotte...; вигаданими казковими звірами: C'est la bête malibête qu'a la peau du dos sur la tête...; – 12,04 % кількості лічилок-зоонімів, 5) лічилки, де персонажі – представники рослинного світу – 5,76 % кількості лічилок з персонажами-зоонімами: Caramel mel mel au chocolat lat lat, la rose est si belle, violette, violette...; J'ai du muguet, du beau muguet qui fleurira au mois de mai...; Ronde du mimosa, dis-moi, si tu es là...; 6) лічилки, сюжети яких змальовують природні явища: Toc toc toc il pleut sur la terre <...> toc toc toc voici le tonnerre..., містять назви днів тижня: Bonjour, Lundi, comment va Mardi?... – 8,38 % кількості лічилок з персонажами-зоонімами.

3. Лічилки з персонажами-артефактами, що становлять 12,29% лічилового матеріалу, були розкласифіковані за такими підгрупами: 1) лічилки, сюжети яких охоплюють назви архітектурних споруд: Un deux trois quatre les moulins s'ont voulu battre...; A la fontaine du Barbitaine on y boit, on y mange...; житла: Ma maison est en carton...; Les petits outils sont cachés sous l'établi; побуту: Une marmite pleine de miel...; Une poêle qui pend au clou de l'argent...; Une bouteille d'eau d' Javel qui est tombée dans la cuvette...; транспортних засобів: Il passe une voiture, qu'y a-t-il dedans? – 40,43 % кількості лічилок з персонажами-артефактами; 2) лічилки, що містять назви одягу та аксесуарів – 18,09% кількості лічилок з персонажами-артефактами: Une épingle est cassinette, est tombée dans ma lunette...; Petit ciseau d'or et d'argent, ta mère t'attends au bout du champ...; 3) лічилки з дійо-

вими особами-стравами: *Une deux trois quatre une saucisse plate, coupée en quatre pour Louis Quatre...*; *Pot au feu, pot au feu, carottes et navets*, овочами й фруктами: *Choux-fleurs et panais, haricots pas cuits...*; *Pêche, pomme, poire, abricot, y en a une, y en a une...*; *Pomme de rainette et pomme d'api...* – 26,56 % кількості лічилки з персонажами-артефактами; 4) лічилки з символікою – 14,89 % кількості лічилки з персонажами-артефактами: *Les cloches de Bredon sont tombées sous le pont...*; *La Tour Eiffel a trois cents mètres; du haut en bas on voit la Seine...*

4. Числівникові лічилки – 7,45 % від загальної кількості текстів. Такі лічилки, залежно від позиції переліку в тексті, можна розподілити на підгрупи: 1) лічилки з темою-переліком числівників – 35,09 % від кількості числівникових лічилки: *Une et une – la lune; deux et deux – les yeux...*; 2) лічилки, в яких перелік числівників сконцентрований у кінцівці, це логічно і змістовно завершує текст лічилки – 38,59 % кількості числівникових лічилки: *Combien faut-il de clous pour ferrer un cheval blanc? – (10) clous. – (1...10), tu es dedans*; 3) лічилки, в яких перелік числівників влітається в текст твору – 26,32% кількості числівникових лічилки: *Un deux trois – j'irai dans les bois; quatre cinq six – cueillir des cerises; sept huit neuf – dans un panier neuf; dix onze douze –*

elles sont toutes rouges, les cerises de Toulouse.

Лічилки такої своєрідної структури відзначаються особливою експресивністю завдяки грі слів, що забезпечується використанням прийому висхідної градації, яка, будучи засобом із максимально стиснутою графічною формою, набуває багатого семантичного наповнення і стає надеконномним способом комунікації.

5. Лічилки-жеребівки, спрямовані на розподіл учасників, на призначення певної ролі у грі, визначають ведучого або надають гравцеві право починати гру. Праці М.П. Тихонової такі лічилки отримали визначення прагматично орієнтованих текстів [10, с. 23]. Лічилки-жеребівки становлять 3,53 % загальної кількості матеріалу.

Безсюжетні лічилки. Лічилки з відсутністю фабули (безсюжетні): алітераційні (кумулятивні) лічилки становлять 16,47% загальної кількості текстів. Повторення однакових чи подібних звуків та звукосполучень на початку складів, слів, що формують структуру лічилки, на зразок рими, досить широко представлене в досліджуваному матеріалі. Найпродуктивнішим джерелом таких лічилки є запозичення іншомовних ідіом (латинських, німецьких і т. д.). Наведемо приклад німецькомовної лічилки та її французькомовного аналогу:

<p><i>Eins zwei drei, Pick' und komm' und dreigh', Bur, und rat' die Deine! Du bist frei!</i></p>	<p><i>Un, deux, trois, Prends et viens et tourne-toi, Mon garçon, devine qui est tienne! Tu es libre!</i></p>
---	---

Зазвичай, це лічилки, побудовані на основі накопичення нісенітних звуків, твори, що втрапили свій первинний смисл та стали незрозумілими, а також твори, що перейшли з фольклору інших народів чи містять іншомовні слова у своєму первинному вигляді: *Uni unel casin casel, du pied du jonc coquille bourgeon. Tin tin guillemin, tin tin clou, mou...*; *Pont du milieu, un i, un a, calmi calma, soupière bouchon, Joseph Simon, clim's clam's, dehors à la porte!...*; *Uni uno deux miques de pot, deux sales sabots. Foure moure langui langué, pigeons, volez, sortez!*

Існує багато думок щодо походження цих лічилки. Перші дослідники цього феномену вбачали в їх текстах магичні формули, чари, заклинання й прокляття [14, р. 47-63]; залишки мов зниклих народностей чи секретні коди [15, р. 92]. Та погляди дослідників збігалися в одному: ці загадкові тексти містили якийсь смисл.

Сучасні методи дослідження цієї проблеми скеровують погляди вчених до особливостей мовлення й психології дитини. У ході дослідження цієї проблеми З. Фройд зазначає, що у той

час, коли дитина оволодіває лексичним запасом рідної мови, вона отримує очевидне задоволення, “граючись, експериментуючи” мовним матеріалом; дитина поєднує слова, не пов'язуючи цього поєднання зі смислом слів, задля досягнення задоволення від ритму чи рими [11, с. 57–158]. У ході роботи над цим питанням виявляється дитяча любов до вживання ономотопічних виразів: *Zim'zim n'aura pas la tablette, la tablette, zim'zim n'aura pas la tablette de chocolat; Am stram gram (Amsterdam), pic et pic et colégram, bour et bour et ratatam, am stram gram, Pic! (ratatam – відтворення звуків барабана; zim zim zim – імітація звуків скрипки), різних типів редуплікації (pic et pic, un I un O), повторення ідентичних слів із заміною початкової приголосної (piron, miron) або слів із заміною кінцевого звука (picoti, picota), перевага при цьому надається словам іншомовного походження, які видаються дітям магичними.*

Проаналізовані дитячі лічилки належать до особливого різновиду творів, які реалізуються в системі стійких текстів, що передаються безпосередньо від покоління до покоління дітей і

мають важливе значення для регулювання їх ігрової та комунікативної діяльності. Проблема визначення поняття лічилки досить складна, оскільки остання є одночасно як найпростішим, так і найскладнішим для дефініції жанром. У перспективі нашого дослідження плануємо розширити практичний матеріал завдяки залученню інших фольклорних текстів: легенд, епосів, пісень, які допоможуть відбудувати синтаксичну структуру фольклорної картини світу.

Література

1. Баранцев А.Д. Детские считалки как фольклорный жанр / А.Д. Баранцев // Вопросы развития жанра в русской литературе и устном народном творчестве. записки Калининского гос. пед. ин-та. – Калинин, 1970. – Т. 77. – С. 175–194.
2. Барташэвіч Г.А. Вершаваныя жанры беларускага дзыцячага фальклору / Г.А. Барташэвіч / АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, Етнаграфіі і фальклору. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 166 с.
3. Бахтин М.М. От былины до считалки: Рассказы о фольклоре. / М.М. Бахтин. – Л.: Детская литература, 1988. – 191 с.
4. Берлянд И.Е. Игра как феномен сознания / И.Е. Берлянд. – Кемеров : Алеф, 1992. – 96 с.
5. Брандт З.В. Этнотекст как форма проявления этнокультурной памяти (на рус. и франц. мат - ле: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки»./ З.В. Брандт. – М., 2001. – 23 с.
6. Виноградов Г.С. Детский фольклор и быт. Программа наблюдений. / Г.С. Виноградов. – Иркутск, 1925. – 216 с.
7. Левинтон Г.А. К вопросу о “малых фольклорных жанрах”: их функции, их связь с ритуалом / Г.А. Левинтон // Этнолингвистика текста: тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. – М., 1988. – С.148–152.
8. Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии / Ю.М. Лотман. – СПб. : Искусство – СПб, 1996. – 848 с.
9. Пропп В.Я. Поэтика фольклора / В.Я. Пропп, А.Мартынова (сост.) / – М. : Лабиринт, 1998. – 352 с.
10. Тихонова М.П. Людическая функция в современной французской поэзии для детей : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.05. / М.П. Тихонова. – М., 1996. – 201 с.
11. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд. – СПб. : Алетейя, 1998. – 318 с.
12. Хейзинга Й. Homo ludens. / Й. Хейзинга. – М. : Прогресс - Академия, 1992. – 454 с.
13. Genep Arnold van. Le folklore, croyances et coutumes populaires françaises / Arnold van. Genep. [Voyez. La Culture moderne], 1924. – 148 p.
14. Carnoy H. Littérature orale de la Picardie. / H. Carnoy.– Paris, Maisonneuve, 1883. – 246 p.
15. Northall G.F. English Folk-Rhymes. / G.F. Northall.– London : Kegan Paul, Trench, Trübner and Co, 1892. – 382 p.
16. Le Micro-Robert Poche. – Paris : Robert. – 1376 p.

В лингвостилистическом аспекте анализируются французские считалки, характеризуются жанровые и лексико-стилистические их особенности.

Ключевые слова: *игровой фольклор, жанр, считалка, лингвостилистический анализ.*

The article deals with the analysis of French folk counting-out rhymes with respect to their linguostylistic aspect. The author characterizes their genre, lexical and stylistic peculiarities.

Key words: *folklore, linguostylistic analysis of a text, genre, counting-out rhymes.*